

Świadomość dzieci o osobach z niepełnosprawnościami i ich barierach

Kornelia Szadura

<https://orcid.org/0009-0002-0209-9107>
s99313@pollub.edu.pl

*Koło Naukowe Architektury Współczesnej,
Wydział Budownictwa i Architektury, Politechnika Lubelska*

Piotr Gleń

<https://orcid.org/0000-0002-2975-408X>

*Katedra Architektury Współczesnej,
Wydział Budownictwa i Architektury, Politechnika Lubelska*

Streszczenie: W Polsce idea projektowania uniwersalnego, choć zyskała popularność w latach 90. XX wieku, była już wcześniej związana z prawami człowieka i urbanistyką. Obecnie stanowi standard i wymóg prawny w wielu aspektach projektowych. Tematyka ta dotyka również szeroko pojętego zagadnienia Zrównoważonego Rozwoju (SDG 11), które promują tworzenie miast bez barier i inkluzywnych przestrzeni dla osób z niepełnosprawnościami. Projektowanie uniwersalne, oparte na różnorodności i potrzebach wszystkich użytkowników, ma na celu eliminację przeszkód technicznych, społecznych i psychologicznych, które ograniczają samodzielność i uczestnictwo w życiu społecznym. Istotnym wyzwaniem pozostaje podnoszenie świadomości społecznej oraz uczenie empatii, co prowadzi do naturalnego projektowania przestrzeni dostępnych dla każdego. Pomocne mogą stać się warsztaty dla dzieci, które wprowadzą świadomość o osobach niepełnosprawnych i ich barierach, jak i również pokażą dotychczasową świadomość na podany temat. Wyniki ukazują, że dzieci miały styczność z osobami niepełnosprawnymi poruszającymi się na wózku i potrafią wskazać bariery architektoniczne dla tych osób, lecz mniejsza jest świadomość o niepełnosprawności wzrokowej.

Słowa kluczowe: projektowanie uniwersalne, niepełnosprawność, bariery architektoniczne

Wstęp

Artykuł opisuje wyniki analiz przeprowadzonych przez studentów kierunku Architektura, Wydziału Budownictwa i Architektury Politechniki Lubelskiej, podczas warsztatów z dziećmi w wieku przedszkolnym. W Polsce o projektowaniu uniwersalnym zaczęto mówić na szerszą skalę w latach 90. XX wieku, choć idea dostępności dla osób niepełnosprawnych pojawiała się już wcześniej w kontekście praw człowieka i urbanistyki [1–3]. Dostosowanie przestrzeni do potrzeb osób niepełnosprawnych stanowi kluczowy element tzw. Projektowania uniwersalnego. Dostępność infrastruktury, przestrzeni wspólnych oraz przeznaczonych do edukacji jest kluczowym elementem budowania społeczeństwa opartego na zasadach równości i sprawiedliwości społecznej [4]. Koncepcja projektowania uniwersalnego uwzględnia wszystkie podmioty życia społecznego, których funkcjonowanie jest w pewnym aspekcie ograniczone [5]. Uwzględniając różnorodność ludzi, ich zasoby i ograniczenia, a także różne potrzeby, projektowanie uniwersalne staje się podejściem utylitarnym, skierowanym do wszystkich uczestników życia społecznego. Pomimo licznych regulacji prawnych i technicznych, wciąż istnieje wiele barier architektonicznych, społecznych, psychicznych, które ograniczają samodzielność oraz pełne uczestnictwo osób z niepełnosprawnościami w życiu społecznym [6]. W literaturze podkreśla się, że brak dostępności wynika nie tylko z niedoskonałości technicznych, ale także braku świadomości społecznej na temat potrzeb osób

z niepełnosprawnościami [7]. Już od najmłodszych lat mamy styczność z problemami ludzi niepełnosprawnych. Uświadamianie oraz uczenie empatycznego podejścia skutkują naturalnym projektowaniem uwzględniającym potrzeby każdego człowieka [8].

Celem badań przeprowadzonych na 3 grupach dzieci w wieku przedszkolnym było sprawdzenie świadomości, stanu wiedzy oraz spostrzeżeń dzieci na temat barier architektonicznych z naciskiem na grupę odbiorców ze specjalnymi potrzebami.

Stan badań

Na przełomie ostatnich lat prowadzone są badania związane z potrzebami osób niepełnosprawnych w kontekście dostępności architektonicznej [9]. Badania wskazują, że dzieci w wieku przedszkolnym są szczególnie podatne na kształtowanie postaw prospołecznych, takich jak empatia. Podstawową formą działalności małego dziecka jest zabawa, która staje się dla niego pierwszą szkołą wychowania społecznego. Są to najtrwalsze doświadczenia, szczególnie u dzieci sześciolatek. Duże możliwości w zakresie rozwoju empatii stwarzają zabawy tematyczne, w których dziecko przyjmuje pewne role, naśladuje zachowanie, postrzega inaczej świat. Bariery architektoniczne są jednym z najbardziej widocznych przejawów wykluczenia osób z niepełnosprawnościami. W literaturze zwraca się uwagę, że brak dostępności infrastruktury, takiej jak podjazdy, windy czy odpowiednie oznakowanie dla osób z niepełnosprawnością wzrokową, ogranicza nie tylko mobilność, ale również możliwość pełnego uczestnictwa w życiu społecznym i zawodowym [8]. Wprowadzenie koncepcji uniwersalnego projektowania, które uwzględnia potrzeby wszystkich użytkowników, jest uznawane za kluczowe w eliminacji tych barier.

Warsztaty edukacyjne są coraz częściej wykorzystywane jako narzędzie kształtowania świadomości społecznej [6, 10]. Literatura pokazuje, że interaktywne zajęcia, które angażują dzieci w działania związane z tematyką niepełnosprawności, mogą zwiększać ich wiedzę i rozwijać postawy wspierające integrację społeczną.

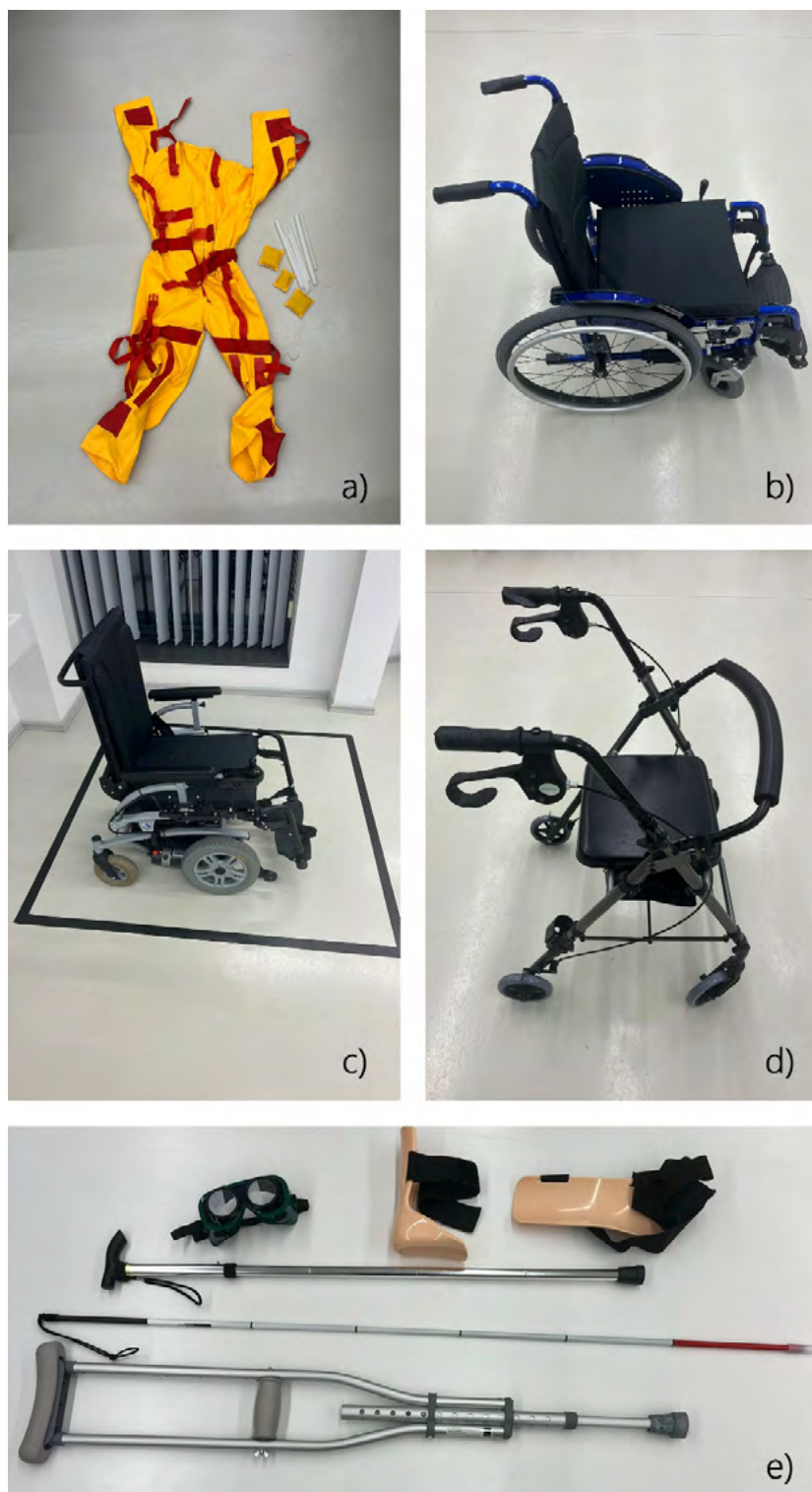
Metody badawcze

Badania przeprowadzone zostały na 3 grupach wiekowych:

- Grupa 1 – dzieci w wieku 3–4 lata.
- Grupa 2 – dzieci w wieku 5 lat.
- Grupa 3 – dzieci w wieku 6 lat.

W badaniu zastosowano metodę warsztatów edukacyjnych by przybliżyć dzieciom tematykę dostępności oraz potrzeb osób ze specjalnymi potrzebami. Problematyka niepełnosprawności i dostępności jest szeroko omawiana w literaturze, jednak wciąż istnieje potrzeba bardziej kompleksowego podejścia do edukacji w tym zakresie. Niniejszy artykuł stanowi próbę wypełnienia tej luki poprzez analizę świadomości dzieci w wieku przedszkolnym na temat barier architektonicznych i wyzwań, z jakimi mierzą się osoby z niepełnosprawnościami. Badanie opiera się na założeniu, że wczesna edukacja może przyczynić się do budowania bardziej świadomego i inkluzyjnego społeczeństwa.

Warsztaty przeprowadzone w specjalnej Sali dydaktycznej przeznaczonej do zajęć z przedmiotu „projektowanie uniwersalne” na Wydziale Budownictwa i Architektury Politechniki Lubelskiej [6]. Sala wyposażona jest w specjalistyczny sprzęt (Fot. 1) do analiz związanych z barierami osób niepełnosprawnych:



Fot. 1. Urządzenia używane w badaniu

a) symulator starości i niedowładów kończyn; b) klasyczny wózek inwalidzki; c) elektryczny wózek inwalidzki; d) chodzik czterokołowy; e) symulator wad wzroku; f) blokady stawów; g) laska; h) laska dla niewidomego; i) kula ortopedyczna.

Badania przeprowadzono 22 listopada 2024 roku na grupie badawczej w przedziale wiekowym 3–6 lat. Badanych podzielono na 3 grupy wiekowe 3–6 latków (Tabela 1).

Tabela 1. Zestawienie uczestników. Źródło: własne

Grupa	Liczba dzieci	Liczba chłopców	Liczba dziewczynek	Wiek
1	13	7	6	6
2	13	8	5	5
3	22	12	10	3–4

Badanie odbywało się w godzinach 9:00–12:00. Każda grupa miała po 1 godzinie, gdzie 15 minut trwało przemieszczanie się dzieci i ich organizacja.

Warsztaty podzielono na dwie części, każda o innej tematyce.

Pierwsza część była na temat niepełnosprawności ruchowej i barierach dla osób poruszających się na wózku (Fot. 2, 3). Przeprowadzono wywiady i rozmowy z dziećmi, by poznać ich stan wiedzy. Pokazano wózek i pytano się czym on jest, do czego służy. Dopytano o osoby niepełnosprawne: czy spotkali się z taką osobą, czy znają ją osobiście i z jakimi problemami się ona spotyka. Następnie zadano zadanie, które polegało na próbie poruszania się na wózku na odcinku ok. 15 m w sali. W ramach ciekawostki i zabawy pokazano wózek elektryczny i pozwolono się nim poruszać przy pomocy studenta. Na koniec podsumowano trudności w poruszaniu się, jak i ogólną problematykę.

**Fot. 2.** Dziecko próbujące poruszać się na wózku

Źródło: Autorzy

**Fot. 3.** Dziecko poruszające się na wózku elektrycznym przy pomocy studenta

Źródło: Autorzy

Druga część była na temat niepełnosprawności wzrokowej i barierach osób z taką niepełnosprawnością. Analogicznie odbyto rozmowę z dziećmi na temat tego zagadnienia. Pytano do czego służą okulary, kto nosi i dlaczego. Pokazano specjalistyczne okulary imitujące różnego rodzaju schorzenia. Dzieci przymierzały i głośno omawiały co widzą. Porównano przypadłości. Następnie zadano zadanie, w którym uczestnicy musieli dobrać się w pary- jedna osoba wcielała się w rolę opiekuna osoby niepełnosprawnej, a druga w osobę z niepełnosprawnością wzrokową za pomocą specjalistycznych okularów. Osoba niepełnosprawna musiała przejść krętą trasę o długości ok. 30 m wyznaczonej za pomocą czarnych płytek. Kolejno występowała zamiana ról. Osoba niepełnosprawna musiała przejść trasę ok. 45 m dookoła atrium (komunikacja ogólna). Na koniec podsumowano występujące trudności i rolę opiekuna.



Fot. 4. Dzieci wcielające się w rolę opiekuna i osoby niepełnosprawnej – trasa 1

Źródło: Autorzy



Fot. 5. Dzieci wcielające się w rolę opiekuna i osoby niepełnosprawnej – trasa 2

Źródło: Autorzy

Wyniki badań

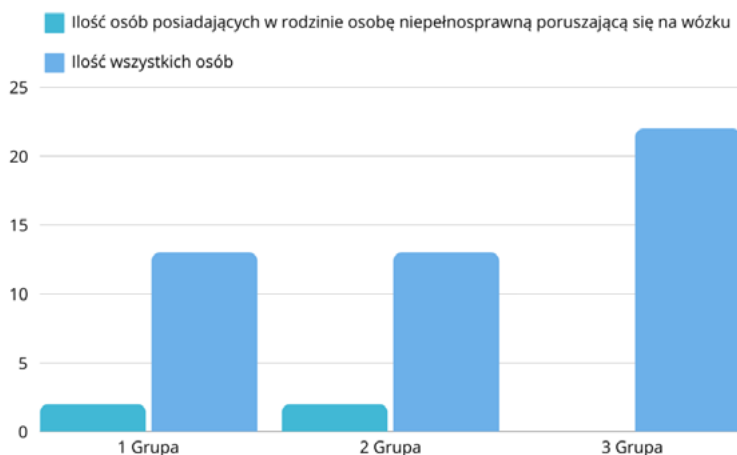
I część

W 1 grupie wszystkie dzieci miały styczność z osobą poruszającą się na wózku inwalidzkim. Dwoje dzieci przyznało, że ma w rodzinie taką osobę. Wykazały dużą świadomość barier architektonicznych. Potrafiły wskazać windę oraz rampę jako obowiązkowe wyposażenie budynków. Dostrzegają problematykę w poruszaniu się na wózku i potrzeby pomocy takim osobom.

W 2 grupie także każde dziecko miało styczność z osobą poruszającą się na wózku- w telewizji, gazecie, czy podczas spaceru. Dwoje dzieci również przyznało, że wśród najbliższych ma osobę niepełnosprawną poruszającą się na wózku inwalidzkim. Są świadome barier w postaci różnej tekstury, nierównej nawierzchni, progów,

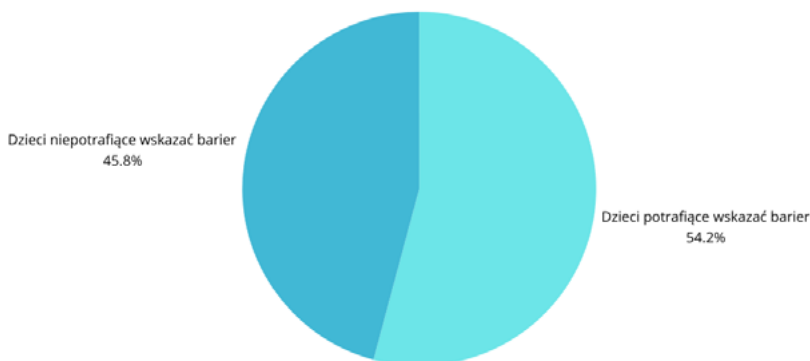
schodów i potrafią wskazać rozwiązanie bariery w postaci windy. Dostrzegają trud w poruszaniu się na wózku w postaci siły i zauważają potrzebę pomocy.

W 3 grupie dzieci miały styczność z osobą poruszającą się na wózku tylko z „widzenia”. Nie potrafią wskazać barier architektonicznych dla takich osób. Nie były w stanie wykonać zadania z powodu niedostosowania wózków inwalidzkich dla dzieci (Wykres 1, 2, 3).



Wykres 1. Porównanie ilości osób potrafiących wskazać bariery architektoniczne dla osób niepełnosprawnych poruszających się na wózku w skali wszystkich grup

Źródło: Autorzy



Wykres 2. Porównanie ilości osób potrafiących wskazać bariery architektoniczne dla osób niepełnosprawnych poruszających się na wózku w skali wszystkich grup

Źródło: Autorzy

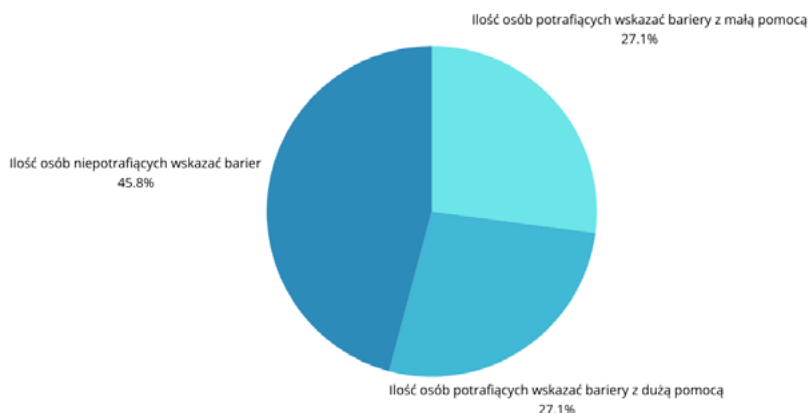
II część

1 Grupa była zainteresowana zagadnieniem. Dzieci wiedziały kto to osoba z niepełnosprawnością wzrokową i przyznali, że mieli z taką osobą styczność. Jeden chłopiec potrafił wskazać na siebie, że ma taką niepełnosprawność – dlatego nosi okulary korekcyjne. Z zaciekawieniem porównywali schorzenia w specjalistycznych okularach. Bez problemu wykonali zadanie i z małą pomocą studenta wskazali bariery architektoniczne takich osób.

2 Grupa wykazała się mniejszym zainteresowaniem zagadnieniem, jak i okularami specjalistycznymi. Nie są świadomi kim jest osoba z niepełnosprawnością wzrokową, twierdzą, że nie miały styczności. W zadaniu opiekunowie wykazali się większym skupieniem. Przy dużej pomocy oraz po przeanalizowaniu zadania, potrafią wskazać bariery architektoniczne.

3 Grupa nie była zainteresowana zadaniem. Nie są świadomi tematyki, pojęć. Dzieci nie czuły się dobrze zakładając okulary ani podczas wykonywania zadania. Nie czuły się bezpiecznie i przeraziła ich wizja niewidomej

osoby – jedna dziewczynka zrezygnowała w trakcie z udziału. „Opiekunowie” byli bardzo przejęci swoją rolą. Nie potrafili wskazać barier przy pomocy studenta jak i po przeanalizowaniu zadania i spotkanych trudności.



Wykres 3. Porównanie ilości dzieci potrafiących wskazać bariery architektoniczne osób z niepełnosprawnością wzrokową na tle wszystkich

Źródło: Autorzy

Podsumowanie

Dzieci miały styczność z osobami niepełnosprawnymi poruszającymi się na wózku. Dostrzegają problematykę i bariery architektoniczne proporcjonalnie do wieku. Nie boją się wózka ani takiej niepełnosprawności. Wykazały o wiele większe zainteresowanie tą tematyką.

Występuje o wiele mniejsza świadomość o osobach z niepełnosprawnością wzrokową i ich barierach mimo częstszego ich występowania. Tematyka mniej się podobała i dzieci nie były skupione. Najmłodsza grupa przestraszyła się zagadnienia i schorzeń.

Świadomość najmłodszych użytkowników przestrzeni architektonicznych jest ograniczona. W zależności od grupy wiekowej świadomość i wrażliwość są inne. Jednakże zaobserwowano dużą wrażliwość na osoby oraz ich obecność w społeczeństwie dla grupy wiekowej 6-latków. Badana grupa wiekowa wskazywała poprawnie problemy i różnice w funkcjonowaniu osób z różnymi dysfunkcjami. Dzięki używaniu dostępnym metod wspomagających wiedzę teoretyczną o praktyczne elementy badani po zakończonych ćwiczeniach wskazywali poprawnie bariery architektoniczne oraz sposoby ich rozwiązywania.

Badania dowodzą, iż wprowadzanie wiedzy dotyczącej obecności i problematyki osób o specjalnych potrzebach powinna być wprowadzana etapowo od najmłodszych lat.

Literatura

- [1] „O co tyle szumu? Projektowanie uniwersalne”, *Formy*. Adres: <https://formy.xyz/artikul/o-co-tyle-szumu-projektowanie-uniwersalne/> [Dostęp: 17 grudzień 2024].
- [2] Bohun A., „Teachers’ Knowledge and Use of Universal Design Principles in the EFL classroom”, (paź. 2022).
- [3] Kamińska D. et al., „Universal design and empathic design for engineers”, *Medycyna Pracy. Workers’ Health and Safety*, t. 74, nr 3, (wrz. 2023), s. 211–225. <https://doi.org/10.13075/mp.5893.01388>.
- [4] Kowalski K., *Projektowanie bez barier – wytyczne*, I wyd. Warszawa: Stowarzyszenie Przyjaciół Integracji, 2010.
- [5] Szalewicz K., „Projektowanie uniwersalne - zagospodarowanie przestrzeni dla osób niepełnosprawnych”, *Niepełnosprawność*, t. 2018, nr Nr 30 (2018), (wrz. 2018), s. 401–419. <https://doi.org/10.4467/25439561.NP.18.038.9876>.
- [6] Gleń P. i Riekste A., „Teoria i praktyka w nauczaniu projektowania uniwersalnego”, *Teka Komisji Architektury, Urbanistyki i Studiów Krajobrazowych*, t. 19, nr 1, (sie. 2023), s. 87–96. <https://doi.org/10.35784/teka.3600>.
- [7] Adaszyńska E., „Projektowanie uniwersalne - dostępność i uczestnictwo dla wszystkich”, (2017).
- [8] Jówko E., „Projektowanie uniwersalne. innowacja w kształceniu studentów Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach.”, *Student Niepełnosprawny. Szkice i Rozprawy*, nr 22(15), (grudz. 2022). <https://doi.org/10.34739/sn.2022.22.06>.

- [9] Pers M., „Niepełnosprawni a dostępność przestrzeni wszelkich typów. Cz. 2, Architektura kontrolowana, budowa ośrodków dla niepełnosprawnych mentalnie na przykładzie USA”, *Czasopismo Techniczne. Architektura*, nr R. 96, z. 1-A, (1999), s. 58–65.
- [10] Kuryłowicz E., *Projektowanie uniwersalne: udostępnianie otoczenia osobom niepełnosprawnym*. Centrum Badawczo-Rozwojowe Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, 1996.

Children’s Awareness of People with Disabilities and Their Barriers

Abstract: In Poland, the idea of universal design, although it gained popularity in the 1990s, was previously associated with human rights and urban planning. Currently, it is a standard and legal requirement in many aspects of design. This topic also touches on the broadly understood issue of Sustainable Development (SDG 11), which promotes the creation of cities without barriers and inclusive spaces for people with disabilities. Universal design, based on the diversity and needs of all users, aims to eliminate technical, social and psychological obstacles that limit independence and participation in social life. Raising social awareness and teaching empathy remains a significant challenge, which leads to the natural design of spaces accessible to everyone. Workshops for children can be helpful, introducing awareness about people with disabilities and their barriers, as well as showing the current awareness on the given topic. The results show that children had contact with disabled people moving in wheelchairs and can indicate architectural barriers for these people, but there is less awareness of visual impairment.

Keywords: universal design, disability, architectural barriers
